

Rudina Kaja, PhD¹

UDC: 347.628:340.13(497.7)

**MBROJTJA JURIDIKE DHE STATUSI I BASHKËSISË
JASHTËMARTESORE SIPAS LEGJISLACIONIT TË RMV**

**ПРАВНА ЗАШТИТА И СТАТУС НА ВОЊБРАЧНАТА ЗАЕДНИЦА
СПОРЕД ЗАКОНОДАВСТВОТО НА РСМ**

**LEGAL PROTECTION AND THE STATUS OF EXTRAMARITAL
UNION ACCORDING TO THE LEGISLATION OF RNM**

Abstract

The restrictive legal definition of the extramarital community, regulated in the Family Law, determines its status in society and at the same time reflects the position of the extramarital partners in life and the general social environment, equating it with the marital community only in terms of the right of mutual support and with the wealth gained during the duration of that union.

This status of the extramarital community puts into question the real realization of the constitutionally guaranteed equality of citizens before the Constitution and the laws, as well as the full realization of the rights of extramarital partners, compared to the rights provided for partners in the marital community.

By acting so, the essence that characterizes the two communities is neglected, which contains the institution-family, as an attribute of the common life of the partners in one and the other community, based on the emotional economic component and the real essence of the community, functioning together, regardless of whether it is a matrimonial or extramarital community, which, in fact, differ only formally and judicially. However, the legislation for the protection of the rights of extramarital partners, compared to the protection of the rights of

¹ Profesoreshë, gjeëjisist bashkëpunëtore e jashtme ne Universitetin Shtetëror “Nëna Terezë” në Shkup. Email: r.sela@eust.edu.mk

married partners, is quite restrictive and makes a drastic difference in terms of granting rights, especially from the social sphere (health insurance and family pension), and mutual inheritance after the death of one of the extramarital partners.

Keywords: *extramarital community, marital community, family, right to family pension, right to health insurance, right to inheritance.*

Hyrje

“Legum...id circo omnes servi sumus, ut liberi esse possimus”
(Të gjithë jemi robër të ligjit që të mund të jemi të lirë)

Ciceron

Vendimi për të lidhur martesë është një nga vendimet më të rëndësishme në jetë. Me lidhjen e martesës ndërmjet bashkëshortëve lindin jo vetëm marrëdhënie personale, por edhe pasurore.² Nga momenti i lidhjes së martesës (*pacta nuptialia*), e ndonjëherë edhe më herët³, bashkëshortët hyjnë në marrëdhënie të shumta pasurore që lidhen me nevojat e përditshme të bashkësisë martesore dhe të familjes.

Në shoqëritë moderne po ndodhin ndryshime revolucionare në martesë dhe në familje si rezultat i individualizmit, liberalizmit, dëshirës për të arritur lumturinë dhe kënaqësinë personale, emancipimin e gruas, ndryshimet në rolet e burrave dhe grave në marrëdhëniet martesore dhe familjare etj.⁴

² Në teorinë e së drejtës familjare dhe në legjislacionin, marrëdhëniet pasurore të bashkëshortëve grupohen në dy grupe të veçanta: marrëdhënie pasurore personale dhe marrëdhënie thjesht pasurore. Grupi i parë përfshin kujdesin ndaj familjes, mbajtjen e bashkëshortit dhe fëmijëve në ngarkim, si dhe përgjegjësinë për nevojat aktuale të komunitetit të martuar. Grupi i dytë përfshin përcaktimin e regjimit pasuror të bashkëshortëve. Shih më shumë për këtë në Mile Haxhivasilev, *E drejta familjare*, Fjala e studentit, Shkup, 1990, f. 137-154.

³ Më shumë për rregullimin juridik të bashkësisë jashtëmartesore, shih: Angel Ristov, “Bashkimi jashtëmartesor në legjislacionin familjar maqedonas de lege ferenda”, Konferenca shkencore ndërkombëtare Shkolla juridike e Ohrit, Sfidat e reja në rregullimin e marrëdhënieve juridike në kuptimin evropian. Vlerat, Iuridica Prima, Shkup, 2015; Angel Ristov, Sfidat e reja në rregullimin e martesës dhe bashkimin jomartesor, Harmonius, 2014; Angel Ristov, “Bashkësia jashtëmartesore”, Konferencë shkencore me rastin e 20 vjetorit të themelimit të Fakultetit Juridik në Veliko Tërnovo, Ius est ars boni et aequi, Republika e Bullgarisë, 14-16 prill 2012; Dejan Mickovic, Angel Ristov, Rregullimi juridik i bashkëjetesës jomartesore në të drejtën familjare maqedonase, Anketa ndërkombëtare për të drejtën familjare, 2012. Për fejesën dhe pasojat juridike të saj shih në detaje në: Mile Hadjivasilev, op. cit., 87-93

⁴ Shihni më shumë rreth kësaj në: François Boulanger, *Droit civil del la famille*, tom I, Aspects comparatives et internationaux, Economica, Paris, f.355-356, Dejan Mickovic, Angel Ristov, *Family Law*, Stobi Trade, Shkup, 2015, f. 13-27; Dejan Mickovic, Angel Ristov, “Les

Si rezultat i ndryshimeve globale që ndodhin në marrëdhëniet bashkëshortore dhe familjare moderne, të shkaktuara nga individualizimi dhe ripërcaktimi i marrëdhënies midis burrave dhe grave, ka pasur një rritje të numrit të bashkësive jashtëmartesore dhe numrit të shkurorëzimeve, të cilat janë faktorët kryesorë në destabilizimin e modelit të vjetër martesor dhe shfaqja e pluralizmit të modeleve familjare.

Si pasojë e kësaj, pothuajse në të gjitha vendet evropiane ka një rritje të numrit të martesave të divorcuara,⁵ një rënie të numrit të martesave të sapa lidhura,⁶ një rritje të numrit të bashkimeve jashtëmartesore dhe fëmijëve të lindur jashtë martese.⁷ Këto ndryshime kanë ndikim edhe në rregullimin e marrëdhënieve pronësore.

Bashkësia jashtëmartesore themelohet në mënyrë faktike me deklarin e vullnetit të bashkëshortëve për të jetuar bashkërisht. Për

changements dans les rapports conjugaux et familiaux dans les pays européens et dans la République de la Macédoine”, FactaUniversitatis, Seria Ligji dhe politika, vëll. 11, nr. 3 Nish; Dejan Mickovic, Angel Ristov “Ndryshimet në familje dhe reformat në të drejtën familjare në vendet evropiane”, Procedurat e Juridikut Fakulteti “Justiniani i Parë” në Shkup për nder të prof. Naum Grizo, Fakulteti Juridik “Justiniani i Parë” në Shkup, 2011.

⁵ Sipas Eurostat, në 28 shtetet anëtare të Bashkimit Evropian në vitin 2012 janë lidhur rreth 2 milionë martesa, ndërsa 1 milionë janë divorcuar. Statistikat tregojnë se martesat në vendet anëtare të BE-së janë bërë më të paqëndrueshme, gjë që manifestohet me rritjen e shkallës së martesave të divorcuara, e cila u dyfishua nga 1.0 divorce në vit për 1000 banorë në vitin 1970 në 2.0 divorce në vitin 2010. Ndër vendet anëtare të BE-së, shkalla më e lartë e martesave të divorcuara në vitin 2012 është regjistruar në Letoni (3.6 martesa të divorcuara për 1000 banorë), Lituani (3.5), Danimarkë (2.8). Shkalla më e ulët e martesave të divorcuara në vitin 2012 është regjistruar në Irlandë (0.6 divorce për 1000 banorë), Itali (0.9), Maltë (1.1), Greqi (1.2), Slloveni (1.2), Kroaci (1.3), Serbi (1.0), Mali i Zi (0.8) dhe Maqedonia (0.9). Shihni më shumë në <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics>

⁶ Shkalla e martesave në 28 shtetet anëtare të Bashkimit Evropian ka rënë nga 7,9 martesa për 1000 banorë në vitin 1970 në 4,8 martesa për 1000 banorë në vitin 2008. Në rreth katër dekada pati një rënie me 3.1 martesa për 1000 banorë, gjë që rezultoi në një rënie prej 39% të numrit total të martesave. Në vitin 2012, shkalla e martesës ishte më e larta në mesin e anëtarëve të BE-së në Lituani (6.9 martesa për 1000 banorë), Maltë dhe Qipro (6.7), Turqi (8.0) dhe Maqedoni (6.8). Shkalla më e ulët e martesave është regjistruar në Bullgari (2.9 martesa për 1000 banorë), Portugali (3.3), Slloveni dhe Luksemburg (3.4). Po aty.

⁷ Në dekadat e fundit, numri i bashkimeve jashtëmartesore dhe fëmijëve të lindur jashtë martese në BE është rritur në mënyrë dramatike. Zakonisht konsiderohet se numri i fëmijëve të lindur jashtë martese është tregues i numrit të bashkimeve jashtëmartesore. Në vitin 2011, gjithsej 39.3% e fëmijëve jashtëmartesor kanë lindur në 28 shtetet anëtare të BE-së, ndërsa kjo përqindje në vitin 2000 ishte 27.3%. Në vitin 2012, numri më i madh i fëmijëve të lindur jashtë martese janë regjistruar në Islandë (66.9%), Estoni (58.4%), Slloveni (57.6%), Bullgari (57.6%), Suedi (57.4%), Francë (55.8%), Belgjika (52.3%) dhe Danimarka (50.6%). Përqindja më e ulët e fëmijëve të lindur jashtë martese ishte në Greqi (7.6%), Turqi (2.6%) dhe Qipro (18.6%). Në vendet e ish-BE-së, përqindja e fëmijëve të lindur jashtë martese është më e lartë në Slloveni (57.6%), ndërsa është më e ulët në vendet e tjera: Serbi (24.7%), Kroaci (15.4%) dhe Maqedoni (11.6%). Po aty.

dallim nga martesë ku deklarimi i vullnetit bëhet në mënyrë formale dhe në formën e paraparë me ligj, të bashkëjetesës vullneti për të bashkëjetuar deklarohet në mënyrë jo-formale. Pra bashkëjetesës themelohet me deklarimin e lirë të vullnetit të bashkëshortëve (solo consensus) në mënyrë joformale ose edhe me veprime konkludente, themelimi i bashkëjetesës në mënyrë faktike (via facti).

Rregullimi juridik i bashkësisë jashtëmartesore është një sfidë e vërtetë juridike që rregullohet ndryshe në ligjet e shteteve. Shumë shtete rregullojnë ligjërisht marrëdhëniet familjare dhe pronësore në komunitetin jashtëmartesor, por numri i shteteve në të cilat sigurohet bashkësia jashtëmartesore si bazë për suksesion ligjor është shumë e vogël. Sigurisht, Republika e Maqedonisë po përballlet me të njëjtat sfida ligjore si rezultat i ndryshimit të situatave që lindin bazuar në përfaqësimin e komuniteteve jashtëmartesore si bashkësi familjare.

Andaj edhe hipoteza themelore (që do ta shikoni më poshtë) e këtij punimi është të konfirmojë nevojën për ndryshime në rregullimin ligjor të bashkësisë jashtëmartesore në legjislacionin maqedonas, në mënyrë që të arrihet siguri më e madhe juridike në vend.

Sfidat ligjore me të cilat përballen shumë legjislacione në lidhje me rregullimin e komunitetit ose bashkësisë jashtëmartesore na kanë shtyrë të angazhohemi për një përpunim të hollësishëm dhe të plotë të pikërisht kësaj çështje që është e rëndësishme për teorinë dhe praktikën bashkëkohore. Prandaj, në këtë punim do të analizojmë sfidat në përcaktimin e bashkësisë jashtëmartesore dhe domethënien e saj, dhe më pas duke përdorur metodën historike do të shqyrtojmë rëndësinë e komunitetit jashtëmartesor në histori dhe si pranohet sot.

1. Koncepti dhe rëndësia e bashkësisë jashtëmartesore

Bashkësia jashtëmartesore është bashkësi jetese e një burri dhe një gruaje që jetojnë si një çift, por të cilët nuk kanë lidhur martesë ligjore. Bashkësia jashtëmartesore është bashkësi faktike e një burri dhe një gruaje. Si element themelor i bashkësisë jashtëmartesore është jeta e përbashkët e bashkëshortëve në këtë bashkësi. Realizimi faktik i bashkëjetesës bëhet nëpërmjet lidhjeve dhe veprimeve midis bashkëshortëve në bashkësi jashtëmartesore nëpërmjet të cilëve manifestohet jeta e përbashkët. Si veprime përmes të cilave manifestohet bashkëjetesës janë: banimi i përbashkët, fëmijët e përbashkët, ekonomia e

përbashkët etj. Personat e tretë, përmes këtyre veprimeve, kuptojnë se dy persona jetojnë faktikisht në bashkëjetesë.

Në doktrinën juridike, por edhe në legjislacionin e mëparshëm është përdorur shprehja bashkësi jashtëmartesore për të identifikuar bashkëjetesën faktike të një buri dhe një gruaje. Ligji i ri i LFK, në nenin 39 e bën përkufizimin e kësaj marrëdhënie si bashkësi faktike ku sipas nenit 39 të LFK paragrafi 1, bashkësia faktike (bashkësia jashtëmartesore) konsiderohet marrëdhënia faktike midis burrit dhe gruas që jetojnë në çift, e karakterizuar nga një jetë e përbashkët që paraqet një karakter stabiliteti dhe vazhdueshmërie. Gjithashtu edhe legjislacioni i Shqipërisë përkatësisht në KFSH në nenin 163, është përdorur termi bashkëjetesë, po me të njëjtën përmbajtje si në LFK. Në legjislacion thuhet se marrëdhëniet bashkëshortore në bashkësi faktike janë të rregulluar me ligj në shumë aspekte si në marrëdhëniet e bashkëshortëve martesor. Sipas nenit 39 paragrafi 2 i LFK bashkësia faktike është e barabartë me statusin martesor nga raporti i të drejtave dhe detyrimeve për përkujdesje, mbështetje financiare reciproke. Ligjvënësi kur e rregullon bashkëjetesën në këtë mënyrë duke e barazuar me statusin martesor, çdoherë mendon për bashkëjetesën faktike ku asnjëri nga bashkëshortët nuk është në ndonjë martesë me person tjetër. Sepse ashtu edhe siç thuhet në nenin 39 paragrafi 3 i LFK, bashkësia faktike nuk e jep efektin e statusit të barabartë me martesën nga paragrafi 2, nëse në kohën e ekzistimit të sajë kanë ekzistuar këto pengesa: 1. Martesa ekzistuese, 2. Gjinia e gjakut në shkallë të ndaluar nga ligji, 3. Gjinia e adoptimit, 4. Sëmundjet psikike dhe paaftësia për të gjykuar, përveç nëse ndonjëra nga pengesat ka pushuar ndërkohë. Prandaj nëse ekziston martesa bashkësia faktike nuk e ka statusin martesor të cekur në paragrafin 2 të nenit 39. Kështu që përdorimi i shprehjes bashkësi jashtëmartesore nuk do të ishte adekuat, sepse me këtë lejon për të kuptuar se ekziston një martesë dhe në të njëjtën kohë edhe në bashkësi jashtëmartese e njërit nga bashkëshortët. Prandaj kur thuhet se bashkësia faktike ka mbrojtje ligjore, nuk është fjala për bashkësinë jashtëmartesore, por është fjala për bashkëjetesën faktike të një burri dhe të një gruaje ku asnjëri prej tyre nuk është në martesë me ndonjë person tjetër. Sikur ligjvënësi ta mbronte bashkësinë jashtëmartesore do ta legalizonte bigaminë. Duhet thënë se as KFSH nuk e përmban shprehjen bashkësi jashtëmartesore, por bashkëjetesë, ndërsa në literaturën bashkëkohore dhe në legjislacionet perëndimore, për ta identifikuar bashkëjetesën

përdoret termi “partnership”⁸, që në kuptimin e gjuhës shqipe do t’i përshtatej termi “bashkëjetesë”. Andaj konsiderojmë se përdorimi i shprehjes bashkëjetesë është më i përshtatshëm për trajtimin dhe rregullimin e marrëdhënieve bashkëshortore në këtë bashkësi, dhe nuk lejon kuptime të tjera të cilat do ta legalizonin bigaminë faktike.

Në shoqëritë aktuale, komuniteti jashtëmartesor po bëhet gjithnjë e më i përhapur, dhe për këtë arsye po merr formën e tij ligjore. Për këtë arsye që shoqëritë liberalizojnë shkurorezimin dhe, nga ana tjetër, kërkojnë rregullim të plotë ligjor të bashkësisë jashtëmartesore. Mendimi i famshëm i komandantit dhe kodifikuesit të madh Napoleon Bonapartës që partnerët jashtëmartesor injorojnë ligjin dhe për këtë arsye ligji nuk i njeh ata (Les konkubins injorant la loi, le lois les injore), sot është vetëm një pjesë e historisë⁹.

Rritja e numrit të komuniteteve jashtë martesë është një sfidë e madhe për teorinë ligjore dhe sociale. Në të kaluarën, bashkimi jashtëmartesor i parapriu vetëm martesën¹⁰. Por sot, kjo mënyrë jetese nuk është vetëm një hap i parë drejt martesës, por është edhe një alternative e vërtetë e martesës, e cila ndryshon edhe qëndrimet e gjykatave kur zgjidhen çështjet jashtëmartesore¹¹. Për shkak të kësaj, konservatorët shqetësohen gjithnjë e më shumë për epokën e re të shkurorezimit dhe numrin në rritje të çështjeve jashtëmartesore¹².

Ekzistojnë disa përkufizime të bashkësisë jashtëmartesore. Në shkencën e brendshme, bashkimi jashtëmartesor përcaktohet si “bashkimi i gjallë i një burri dhe një gruaje, e cila në sajë të përmbajtjes së marrëdhënieve aktuale që lindin midis çështjeve jashtëmartesore, është pothuajse e padallueshme nga ajo e martesës”¹³.

Sipas një mendimi tjetër të cituar në librin “Komuniteti jashtëmartesor: Ndodhje, Ndërprerje, Marrëdhënie pasurore dhe përkrahje” nga Koco Hadzi Lega, “bashkësia jashtëmartesore është bashkësia e

⁸ Kodi Civil i Gjermanisë (BGB); Leslei Harris & Lee E, Teitelbaum “Family Law”, vep. e cituar; D. Kelly Weisberg & Susan Frelich “Modern Family Law” Cases end materials, vep. e cituar.

⁹ Ангел Ристов, “Промените во брачните и семејните односи и нивното влијание на правилниот развој на децата”, Проект „Правата на детето како клучен фактор во образованието”, Јуридика Прима, Скопје, 2016, ф. 5.

¹⁰ Дејан Мицковиќ, Ангел Ристов, „Промените во семејството и реформите во семејното право во Европските земји”, Пërmbledhje për fakultetin juridik „Јустинијан Први” në Shkup për nder të prof. Naum Grizo, Fakulteti Juridik „Јустинијан Први” në Shkup, Shkup, 2011, ф. 11.

¹¹ Дејан Мицковиќ, Ангел Ристов, Европско семејно право, Блесок, Скопје, 2014, ф. 51

¹² Elizabeth Scott, “A World Without Marriage”, Family Law Quarterly, Vol. 41, No.3, 2007, ф. 1.

¹³ Dejan Mickovik, Angel Ristov, “The Legal Regulation of the Nonmarital Cohabitation in the Macedonian Family Law”, International Survey of Family Laë, 2012, ф. 5.

jetës së dy personave të seksit të ndryshëm (burrë e grua) që nuk u bënë bashkë martesë, bazuar në qëllimin për të qenë e përhershme”¹⁴. Qartësisht dhe qartë nga përkufizimet e mësipërme, mund të konkludojmë se bashkësia jashtëmartesore është një bashkësi e jetës së qëndrueshme, e bazuar në një burrë dhe grua që nuk janë të martuar¹⁵.

Pas përcaktimit të bashkësisë jashtëmartesore, është e rëndësishme të theksohet se në teorinë e së drejtës familjare ekziston një dallim midis dy koncepteve të bashkësisë jashtëmartesore: statusi dhe koncepti kontraktues. Këto dy koncepte linden si rezultat i asaj nëse bashkësia jashtëmartesore rregullohet me ligj ose marrëdhëniet e saj të rregulluara me një marrëveshje midis partnerëve jashtëmartesorë. Përkatesisht, legjislacioni që ka përvetësuar konceptin e statusit mund të ndahet në dy grupe, përkatësisht, një grup legjislacioni në të cilin komuniteti jashtëmartesor është i regjistruar në mënyrë që të prodhojë veprim juridik, dhe një sërë legjislacionesh në të cilat komuniteti jashtëmartesor nuk është i regjistruar. Komuniteti jashtëmartesor me regjistrim rregullohet me ligjet e Francës, Holandës, Belgjikës dhe rajonit spanjoll të Katalonisë, ndërsa grupi në të cilin komuniteti jashtëmartesor nuk është i regjistruar përfshijnë ish-republikat jugosllave¹⁶.

Nga ana tjetër, në legjislacionin që ka përvetësuar konceptin e kontratës, është edhe bashkësia jashtëmartesore që janë të caktuara të rregullojnë marrëdhëniet e tyre me çdo kontratë, përfshirë një marrëveshje që rregullon pronën, pronësinë dhe trashëgiminë e tyre¹⁷. Koncepti kontraktues është i pranishëm në Gjermani, Zvicër, shumica e shteteve të Shteteve të Bashkuara të Amerikës.

Rëndësia e bashkësisë jashtëmartesore buron nga përfaqësimi i saj në shoqëri. Një nga arsyet më të rëndësishme për zgjerimin e punëve jashtëmartesore është seksi, domethënë revolucioni seksual që filloi në vitet 1960, i cili ndryshoi dukshëm qëndrimet dhe perceptimet e rrënjësura shoqërore që ndalonin seksin paramartesor¹⁸.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ligji mbi familjen, i publikuar në “Службен весник на Република Македонија” nr. 80 të datës 22 dhjetor të vitit 1992, numër 9/1996, numër 38/2004, numër 33/2006, numër 84/2008, numër 67/2010, numër 38/2014, numër 150/2015

¹⁶ Тијана Митровиќ, “Имовински односи ванбрачних партнера”, Зборник радова студентата докторских студија права, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2015, f.140.

¹⁷ Ajdin Huseinspahic, “Pravno regulisanje vanbracne zajednice nakon drugog svjetskog rata u Bosni i Hercegovini s osvrtom na njeno uredjenje de lege lata i de lege ferenda”, Zbornik radova sa nauspog skupa Historija drzave i prava BiH, Tuzla, 2014, f.79.

¹⁸ Ангел Ристов, op.cit., f.6.

Në vendet perëndimore, numri i martesave të shkurorëzuara rritet çdo ditë. Në Evropë, përkundër faktit që nuk martohen, ata po zgjedhin të fillojnë një familje jashtë martesës, duke rritur numrin e fëmijëve të pamartuar.

Kështu, në vitin 2010 pati 2.2 milionë martesë në Bashkimin Evropian dhe 1 milion shkurorëzime. Në disa vende, të tilla si Spanja, Italia, Malta dhe Irlanda, numri i martesave të divorcuara është rritur ndjeshëm, pasi këto vende në të kaluarën kanë kufizuar ose ndaluar plotësisht martesat. Në Maltë, shkurorëzimi i u lejua vetëm në vitin 2011.

Si rezultat i rritjes së numrit të martesave të divorcuara, numri i fëmijëve të lindur jashtë martesë është rritur gjithashtu. Kështu, sot në Bashkimin Evropian përqindja e fëmijëve të lindur jashtë martesë është 38.3%, ndërsa në 1990 ishte vetëm 17.4%. Përqindja më e lartë e fëmijëve të lindur jashtë martesë është në Islandë, deri në 65%¹⁹. Sipas të dhënave nga Komisioni për të Drejtën Evropiane të Familjes, në Bullgari përqindja e fëmijëve të lindur jashtë martesë në 2001 ishte 42% dhe në 2013 59.1%. Në Holandë kjo përqindje ishte 24.94% në vitin 2000, dhe në 2013 ishte 43.19%²⁰.

Kur bëhet fjalë për Republikën e Maqedonisë, në 1995 ka pasur vetëm 710 shkurorëzime dhe në vitin 2013 ka pasur 2045 shkurorëzime, që është një rritje dramatike e shkurorëzimeve²¹. Po ashtu, të dhënat nga Zyra e Statistikave Shtetërore tregojnë se në vitin 2014 ka pasur 13.813 martesë, dhe 2,210 martesë u divorcuan²².

Statistikat e mësipërme pa dyshim tregojnë se si rezultat i ndryshimeve në normat morale dhe etike, në rrethanat e sotme, martesë nuk është më mënyra e vetme dhe e nevojshme për krijimin e një familje, por është gjithnjë e më e pranueshme dhe normale të jetosh në një bashkësi jashtëmartesore, e cila më në fund merr kuptimin e saj të vërtetë dhe njohjen e madhe alternative të martesës.

Me shumë rëndësi për rëndësinë e komunitetit jashtëmartesor në shoqërinë, dhe gjithashtu si një nga arsyet kryesore për rritjen e numrit të bashkësive jashtëmartesore, është mënyra e themelimit të këtyre bashkësive.

¹⁹ Shih më shumë: <https://www.pravdiko.mk/zgolemuvane-na-brojot-na-razvodi-vo-evropa-kontseptotna-semejstvoto-se-menuva/#more-6585>

²⁰ Shih më shumë: <http://ceflonline.net/>

²¹ Shih më shumë: <https://www.akademik.mk/prof-d-r-dejan-mickovikj-menvane-na-ustavot-vo-ovojmoment-e-netselishodno-postojat-i-drugi-kluchni-prashana-za-reforma-na-semejnoto-zakonodavstvo/>

²² Shih më shumë në: <https://www.akademik.mk/raste-brojot-na-razvodi-vo-vtor-i-tret-brak-pochestostapuvaat-mazhite-3/>

Përkatësisht, bashkimi jashtëmartesor, ndryshe nga bashkimi martesor, ndodh joformalisht, pra në bazë të vullnetit të partnerëve jashtëmartesor. Por mund të themi se qëllimi i partnerëve nuk është vetëm të shmangin rregullat që vlejnë për martesën, por ato shpesh bazohen në punët jashtëmartesore, si rezultat i rrethanave të ndryshme të jetës me të cilat përballen. Prandaj, arsyet e krijimit të këtij komuniteti mund të jenë: moshja e partnerëve, sëmundja e rëndë e një prej partnerëve, mungesa e fondeve për krijimin e një bashkimi martesor, i cili do t'i kushtojë ata me një kosto shtesë. Por gjithashtu vendosin të jetojnë së bashku për të shmangur martesën e parakohshme, e cila mund të rezultojë në shkurorëzim më vonë. Shpesh është rasti që, prindërit e të cilave janë divorcuar preferojnë të mos martohen në vend se të martohen.

Ai është rezultat i frikës që ata ndjehen, të nxitur nga martesja e dështuar e prindërve të tyre. Kur bëhet fjalë për moshën si arsye për krijimin e një afere jashtëmartesore, është interesante të theksohet se në Finlandë shumica e komuniteteve jashtëmartesore kanë krijuar personat e moshës 51 deri 65 vjeç²³.

Një fakt interesant në lidhje me arsyet e rritjes së numrit të bashkësive jashtëmartesore është se në Shtetet e Bashkuara ky numër është rritur si rezultat i lirisë së të rinjve. Ata kanë fituar pavarësi më të madhe nga prindërit e tyre, kjo është një arsye thelbësore që ka çuar në një rritje të konsiderueshme të numrit të bashkësive jashtë martese në sistemin shoqëror²⁴.

Për arsyet e përmendura më lart, martesja humbet kuptimin e saj, dhe bashkësia jashtëmartesore është një formë gjithnjë e më e zakonshme e bashkësisë së jetës dhe një bazë për formimin e familjes. Njohja dhe rregullimi i saj juridik është një përfitim i madh për tendencat bashkëkohore shoqërore, që është pasojë e legalizimit dhe barazimit të statusit të fëmijëve të pamartuar me fëmijë të martuar. Numri në rritje i martesave të shkurorëzuara në shoqëritë, e bën komunitetin jashtëmartesor të përbashkët dhe, veçanërisht midis çifteve të reja që po jetojnë së bashku në formën e një lidhje jashtëmartesore para se të vendosin të martohen²⁵. Kjo është arsyeja pse, si rezultat i rritjes dramatike të bashkësive jashtëmartesore, e gjithë legjislacioni modern përballlet me

²³ Shih më shumë në: <http://ceflonline.net/>

²⁴ Pamela Smock, Lynne Casper, Jessica Wyse, "Nonmarital cohabitation: Current knowledge and future directions for research", MI: Population Studies Center Research Report No. 08-648, 2008, стр.7 18 Дејан Мицковиќ, Ангел Ристов, оп.цит., ф.53 19

²⁵ Дејан Мицковиќ, Ангел Ристов, оп.цит., ф.53.

dilemën nëse politika juridike duhet të drejtohet në sjellje armiqësore, duke injoruar ose përqaftuar evolucionin në sferën e normave zakonore²⁶.

2. Të drejtat e bashkëshortëve jashtëmartesore

Bashkësia jashtëmartesore, si institucion i së drejtës familjare, është përcaktuar në Ligjin për Familjen dhe paraqet bashkësi jetësore ndërmjet burrit dhe gruas, e cila nuk është krijuar në përputhje me dispozitat e këtij ligji. Një bashkim i tillë, për ekzistencën e tij ligjore, duhet të zgjasë së paku një vit, gjë që është edhe kusht për barazimin e saj me bashkimin martesor. Mirëpo, një bashkim i tillë nuk është plotësisht i barabartë me bashkimin martesor, por vetëm për sa i përket të drejtës për mbështetje të ndërsjellë midis partnerëve të pamartuar, si dhe për sa i përket pasurisë së fituar gjatë kohëzgjatjes së bashkimit.

Me një kuadër ligjor kaq të kufizuar të të drejtave të partnerëve jashtëmartesor, krahasuar me të drejtat e bashkëshortëve që ata mund të gëzojnë si rezultat i mbulimit më të gjerë të marrëdhënieve të rregulluara ligjërisht në bashkësinë martesore, është evidente se nuk mund të flitet për barazi të plotë e këtyre bashkimeve, si pjesë e marrëdhënieve familjare.

Më i dukshëm është aspekti social i të drejtave të partnerëve jashtëmartesor, (shembull: e drejta për pension familjar nga bashkëshorti jashtëmartesor dhe të drejta të tjera sigurimi), të cilat mundësohen nga bashkimi i martesës. Në këtë kuptim, në përputhje me sistemin pensional në Republikën e Maqedonisë së Veriut, i cili është i rregulluar me Ligjin për sigurim pensional dhe invalidor, përveç të drejtës së bashkëshortit në pension familjar, bashkëshorti nga martesa e shkurorëzuar merr edhe pension nëse me vendim gjykate është përcaktuar e drejta për mirëmbajtje²⁷. Kjo do të thotë se e drejta për pension familjar nuk është më e lidhur vetëm për gjendjen martesore të palëve, por edhe për të drejtën e realizuar të mbajtjes. Shtrohet pyetja: Pse bashkëshorti jashtëmartesor, i cili ka ushtruar të drejtën e ushqimit nga bashkëshorti tjetër jashtëmartesor, nuk ka të njëjtën të drejtë për pension familjar, në të njëjtat kushte si bashkëshorti i divorcuar, në rast se bashkësia jashtëmartesore ka zgjatur? vazhdimisht për një periudhë më të gjatë kohore? Kjo pabarazi është edhe më e theksuar në të drejtën e pensionit familjar

²⁶ Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, „Кодификација на семејното право во Република Македонија”, Пërmbledhje punimesh të fakultetit juridik, 2013, f.10.

²⁷ Neni 70 paragrafi 2 - Ligji për sigurimin pensional dhe invalidor.

të bashkëshortit jomartesor i cili ka qenë në përkujdesje të tij deri në vdekjen e partnerit të tij, por megjithatë sipas Ligjit për sigurimin pensional dhe invalidor nuk është në mesin e përfituesve të drejta për pension familjar. Kjo është edhe më shumë pasi Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut përcakton se marrëdhëniet juridike në martesë, në familje dhe në bashkësinë jashtëmartesore rregullohen me ligj²⁸, që do të thotë se rregullimi i të gjitha çështjeve që kanë të bëjnë me këtë çështje nuk mund të thuhet se janë jokushtetuese. por ato nuk janë plotësisht të rregulluara me ligj.

Në këtë kuptim, Ligji për Familjen, duke përcaktuar kuadrin ligjor për të drejtat e bashkësisë jashtëmartesore, ka një qasje kufizuese ndaj të drejtave të partnerëve jashtëmartesorë, duke mundësuar një barazim të përgjithshëm me të drejtat ndërmjet bashkëshortëve vetëm në drejtim të së drejtës së ndërsjellë në mbështetje dhe për sa i përket regjimit të pasurisë së fituar gjatë kohëzgjatjes së atij bashkimi, pa harmonizuar të drejtat shoqërore që lidhen me të drejtën e mbështetjes reciproke ndërmjet bashkëshortëve.

Praktika gjyqësore, duke pasur parasysh një legjislacion të tillë, në periudhën e kaluar ka shprehur një qëndrim më të gjerë në interpretimin e së drejtës për mbështetje reciproke dhe ka pranuar që bashkëshorti jashtëmartesor, si person që ka të drejtë të mbështesë nga bashkëshorti jashtëmartesor tjetër i zakonshëm, i përket rrethit të personave që mund të fitohen si mbajtës i së drejtës së banimit.²⁹ Një qëndrim i tillë nuk është më aktual, duke pasur parasysh mosekzistencën e kësaj kategorie juridike në sistemin aktual ligjor, gjë që nuk do të thotë se nuk ekziston mundësia e një qasjeje të tillë ndaj këtyre të drejtave dhe në drejtim të realizimit të një pensioni familjar që do të shërbejnë për të mbështetur bashkëshortin e gjallë jashtëmartesor, i cili deri në vdekjen e të siguruarit ka qenë në përkujdesje nga ana e tij, ose që ka siguruar të drejtën e mbështetjes me vendim gjykate.

3. Efektet juridike të bashkësisë jashtëmartesore

Bashkësia jashtëmartesore sipas ligjit të familjes të RMV, në përputhje me dispozitat e nenit 13, është i barabartë me bashkësinë martesore, për sa i përket të drejtës për pjesën të pasurisë së fituar së bashku dhe të drejtës së mbajtjes (mbështetjes). Kjo do të thotë që

²⁸ Neni. 40 paragrafi 2 - Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut.

²⁹ VSRM-GZZ nr. 39/96.

ligjvënësi maqedonas ka zgjedhur një zgjidhje të lidhur, duke barazuar bashkimin jashtëmartesor me bashkimin martesor, por vetëm në lidhje me pasojat e caktuara juridike. Në legjislacionet krahasues ekzistojnë legjislacione që barazojnë plotësisht bashkësitë jashtëmartesore me bashkimin martesor, përfshirë këtu edhe të drejtën e trashëgimisë. Megjithatë, si rezultat i vlerave konservatore dhe tradicionale, ka akoma ligje që nuk i japin asnjë rëndësi bashkësisë jashtëmartesore.

Duke pasur parasysh këtë koncept të barazimit por vetëm për sa i përket aspekteve të caktuara të bashkimit martesor - të drejtave dhe detyrimeve të pronës argumentum a contrario mund të konkludohet se bashkimi jashtëmartesor në legjislacionin maqedonas nuk gëzon të drejta dhe detyrime të tjera që lindin nga martesë. Në këtë kuptim, ndryshe nga partnerët martesorë, partneret jashtëmartesore nuk gëzojnë të njëjtat të drejta si sigurimet shoqërore, shëndetësore dhe pensionet. Ekziston edhe një ndryshim në pozicionin juridik të bashkëshortëve martesore dhe bashkëshortëve jashtëmartesore në lidhje me fëmijët. Derisa të behet vendosja e atësisë të fëmijëve të lindur në martesë, atësia jashtëmartesore duhet të përcaktohet në një nga mënyrat e përcaktuara me ligj. Sipas ligjit të familjes, bashkëshorti i nënës konsiderohet babai i fëmijës së lindur gjatë kohëzgjatjes së martesës ose brenda 300 ditëve nga mbarimi i martesës³⁰. Babai i fëmijës së lindur jashtë martesë konsiderohet personi që do ta njohë fëmijën si të vetin. Në këtë mënyrë, atësia mund të njihet para regjistruesit, Qendrës për Punë Sociale dhe gjykatës.

Në ligjin e trashëgimisë pozitive, bashkësia jashtëmartesore nuk sigurohet si bazë për trashëgiminë juridike. Prandaj, në ligjin e trashëgimisë në vitin 1996, partneri jashtëmartesor nuk paraqitet si trashëgimtar ligjor. Në përputhje me dispozitën 13 të Ligjit për trashëgiminë “Trashëgimia e të ndjerit trashëgohet nga fëmijët të tij dhe bashkëshorti. Ata trashëgojnë pjesë të barabarta”. Nga kjo është e qartë se partneri jashtëmartesor i testatorit nuk ka të drejta trashëgimore mbi testatorin.

4. Statusi juridik i bashkësisë jashtëmartesore në të drejtën krahasuese

Në vendet evropiane, ekzistojnë modele të ndryshme të rregullimit juridik të bashkësisë jashtëmartesore. Sipas Kovacek-Stanic, ligjet që rregullojnë bashkësinë jashtëmartesore ndryshojnë sipas mënyrës së

³⁰ Neni 50, Ligji mbi familjen i RMV.

rregullimit të ndodhjes së tyre, sipas veprimeve juridike familjare të bashkësisë jashtëmartesore dhe sipas përfundimit të tij. Sa i përket shfaqjes së bashkësisë jashtëmartesore, ekzistojnë dy modele në legjislacionin evropian:

- Sipas modelit të parë, regjistrimi i një bashkësie jashtëmartesore është i nevojshëm në mënyrë që të shkaktojë veprim juridik;

- Sipas modelit të dytë, i cili pranohet në Maqedoni, bashkimi jashtëmartesor formohet me pëlqimin joformal të dy personave të gjinive të ndryshme për të jetuar së bashku në një bashkim jashtëmartesor.

Ato vende që parashikojnë regjistrimin e një bashkësie jashtëmartesore ndryshojnë për sa i përket formës së regjistrimit. Në disa vende, siç është Franca, ekziston një formë specifike e regjistrimit të bashkësisë jashtëmartesore që ndryshon nga forma e parashikuar në martesë. Sipas modelit francez, regjistrimi i bashkësisë jashtëmartesore bëhet në gjykatë. Në vendet e tjera, siç është Holanda, forma e martesës që parashikohet për martesë përdoret edhe për regjistrimin e bashkimit jashtëmartesor, kështu që këtu edhe martesë edhe bashkimi jashtëmartesor lidhen në komune para regjistruesit.

Ekzistojnë dy koncepte themelore në legjislacionin Evropian në lidhje me rregullimin juridik të bashkësive jashtëmartesore. Në disa vende, parashikohet një sistem i plotë dhe gjithëpërfshirës i normave juridike që rregullojnë çështjet jashtëmartesore. Ky është rasti në Francë, Holandë, Suedi, Belgjikë, si dhe krahinat e Katalonisë dhe Aragonit në Spanjë.

Në vendet e tjera evropiane, nuk ekziston një model i tillë për rregullimin e bashkësive jashtëmartesore, por disa aspekte rregullohen me tekste të veçanta ligjore, siç janë ligjet për mbrojtjen sociale, marrëdhëniet e punës dhe ligjet tatimore.

Legjislacioni evropian gjithashtu ndryshon për sa i përket kushteve materiale që duhet të përmbushen në mënyrë që bashkimi jashtëmartesor të ndërmerret veprime juridike. Në disa vende, disa kushte duhet të përmbushen (ato shpesh kërkohen për të shmangur pengesat siç janë lidhjet farefisnore, martesë, mituria ose paaftësia për gjykim, të cilat parashikohen gjithashtu në martesë), ndërsa në vendet e tjera kushtet e tilla nuk janë të parashikuara, edhe në Maqedoninë e Veriut nuk kërkohen kushte të caktuara që të plotësohen në mënyrë që bashkësia jashtëmartesore që zgjati më shumë se një vit mund të shkaktojë veprim juridik.

Në vendet evropiane, ekzistojnë gjithashtu ndryshime në lidhje me pozitën trashëgimore të partnerëve jashtëmartesor. Në disa vende, si Suedia, Kroacia, Mali i Zi, Kosova, etj., ligji përcakton që në kushte të caktuara, partnerët jashtëmartesor mund të paraqiten si trashëgimtarë ligjorë.

Nga ana tjetër, në shumë vende evropiane, siç është Franca, bashkëshortët jashtëmartesorë nuk kanë mundësi të trashëgojnë njëri-tjetrin sipas rregullave të trashëgimisë ligjore. Një zgjidhje e tillë është dhënë në RMV.

Shembull nga praktika gjyqësore

Partnerët M.K. dhe V.S. kanë qenë në një lidhje jashtëmartesore që nga viti 2010. Ata jetojnë në banesën e M.K. i cili është i punësuar në Ministrinë e Mbrojtjes, dhe partneri i tij V.S. është i punësuar në një kopsht si edukator. Në 2012, partneri i saj mbeti shtatzënë dhe i kërkoi partnerit të saj që të martohej me të, por ai nuk pranoi. Fëmija i tyre jashtëmartesor me inicialet S.K. lindi në fillim të vitit 2013, ndërsa partnerët vazhdojnë të jetojnë së bashku në një lidhje jashtëmartesore.

Në këtë rast, është një atësi jashtëmartesore. Njohja e atësisë prodhon efekt juridik dhe regjistrohet në regjistrin e lindjeve vetëm nëse nëna e fëmijës bie dakord për të, brenda 30 ditëve nga marrja e njoftimit nga regjistruesi.

Conclusion

The focus of this legal analysis is the issue related to the declared rights of equalization of extramarital and marital communities, in accordance with Article 13 of the Law on the Family, namely the right to mutual support and the right to acquire property and the issue that affects the practice of the courts in disputes about the acquisition of property between spouses, i.e. cohabitants from the aspect of will as an expression of the legal subjectivity of the parties in the solution of these disputes. From the analysis of the legal solutions and from the comparative legislations we can conclude that in the modern legislation there is no generally accepted solution regarding the status of the extramarital union. In some countries, cohabitation is not regulated at all.

According to Article 34 of the Constitution of the Republic of North Macedonia, citizens have the right to social insurance and social security, defined by law and collective agreements, and according to Article 35 par. 1 of the Constitution, the Republic takes care of social protection and social security of citizens, in accordance with the principle of social justice. According to Article 40, according to the Constitution, the Republic offers special care and protection to the family, legal relations in marriage, family and cohabitation regulated by law, which means that social protection and security, in accordance with the principle of social justice and it also belongs to the extramarital community, namely the citizens who live in such a union.

Such an analysis of the constitutional and legal provisions points out an objective possibility of including extramarital spouses in the group of persons entitled to family pension, provided that they have been dependent on the insured until his death, as and the persons who have gained rights by court decision for mutual maintenance, as predicted for the divorced spouse. This shows the need for a more fundamental harmonization of the rights of the partners in the extramarital union, as a result of their subjectivity and legal will, with the rights of the spouses in the conjugal union, which derive from the right to be regulated by law, the right to mutual support, which could be implemented by supplementing the Law on pension and disability insurance, in the sense mentioned.

Regarding the second question about the right to acquire property in the marital and extramarital community, which is regulated by the Law on property and other real rights, there is real equality of the two communities, in accordance with the legal regulation. Such an attitude of a judicial practice, understood as a source of law, raises the issue of its objective and consequent application. Namely, it is about determining a circumstance of a factual nature, which means the need for a real and objective assessment of all the evidence individually and in total in the light of the results of the general evidence procedure (Article 8 of the Law on Civil Procedure).

Accordingly, the Republic of North Macedonia is one of the countries that has not taken seriously the regulation of extramarital union, because since the adoption of the Law on Family, there have been no changes regarding this matter. Analysing individual solutions in other legislations and their implementation in judicial practice, the existence of a number of legal problems related to extramarital union is evident.

However, jurisprudence regarding this issue has built up a position to determine and evaluate the will of married couples, i.e. cohabiting partners for the acquisition of joint or shared property in the community, as an attribute of legal subjectivity between the parties in dispute.

The extramarital union occupies an extremely important place in the general social life, which is directly reflected in the numerous indications of scientists and experts in the field of law about the need for change in our legislation.

Recommendations

- It is necessary to introduce extramarital community as a separate legal category in family law and precisely define the meaning and conditions for its establishment and validity. In our societies, there is a negative attitude towards the extramarital community, which is a consequence of the patriarchal and customary beliefs, which are still quite expressed and affect our circle.

- To take measures to amend the Family Law, with the aim of increasing the protection of couples in extramarital unions such as social ones and the safety of citizens socially risked ensuring the efficient realization and rights defined in practice.

Recensentë:

Prof. dr. Kaltrina Zekolli

Doc. dr. Shemsije Demiri

Literatura:

Literatura - vendase dhe e huaj:

- Aliu, Abdulla, Gashi Haxhi, E Drejta Familjare, Prishtinë 2007
- Allinçiq, Mira dhe Bakariç-Mihanoviç, Ana, Porodico pravo, Zagreb, 1980
- Amram, M., D'Angelo, A., La famiglia e il diritto fra diversità nazionali el'iniziativa dell'Unione Europea, Milano: Cedam, 2011
- Ardian, Nani, E Drejta Civile, Pjesa e Përgjithshme, Tiranë 2009

- Babiq, Ilija, “Komentar Porodicnog Zakona”, Sluzbeni Glasnik, Beograd, 2014
- Begeja, Santhipi, “E drejta familjare e Shqipërisë”, Shtëpia botuese e librit universitar, Tiranë, 1985
- Berisha, Ruzhdi, Detyrimi Ligjor për ushqim, IGJK, Prishtinë, 2012
- Bilali, Asllan dhe Bahtiri, Bedri, E Drejta Romake, Prishtinë, 2015
- Blagojeviq, Borislav dhe autorë të tjerë, “Pravna Enciklopedija I”, Savremena Administracija, Beograd, 1985
- Blagojeviq, Borislav dhe autorë të tjerë, “Pravna Enciklopedija II”, Savremena Administracija, Beograd, 1985
- D’Angelo, A. La famiglia e il diritto fra diversità nazionali e l’iniziatedell’ Unione Europea, Milano: Cedam, 2011
- Gega, Klodian dhe Hasani, Naureda, “Psikologu dhe Punonjësi Social në Drejtësinë për të Miturit”, botim i Qendrës së Shërbimeve dhe Praktikave Ligjore të Integruara Klinika Ligjore për të Mitur, Tiranë, 2012
- Georgievski, S., Gragjansko procesno pravo, Skopje. 2000
- Omari, Sonila, E Drejta Familjare, Tiranë 2012
- Podvorica, Hamdi dhe Podvorica, Fatlum, Klinika Juridike - E Drejta Familjare dhe Trashëgimore, Prishtinë, 2015
- Podvorica, Hamdi, E Drejta Familjare, Prishtinë, 2005
- Podvorica, Hamdi, Pengesat dhe ndalesat martesore, E drejta nr.5 Prishtinë
- Selmani Bashkim, Bekim Rexhepi, E drejta romake, Ferizaj, 2014
- Selmani Bashkim, Bekim Rexhepi, E drejta familjare dhe trashëgimore (Romake), Ferizaj 2014
- Traljiq, Nerimana dhe Bubiq, Suzana, Porodiqno pravo, Sarajeva 1991
- Vasili, Jani, Procedura Civile, Tiranë 2010
- Zaçe, Valentina, Marrëdhëniet martesore sipas legjislacionit shqiptar, Tiranë 1999

Kodet dhe ligjet

- Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut , 1991
- Ligji për familje i Republikës së Maqedonisë, Gazeta Zyrtare, nr.80/92.
- Ligji për familje i Republikës së Maqedonisë, Gazeta Zyrtare, nr.83/04.

- Ligji për trashëgimi i Republikës së Maqedonisë, Gazeta Zyrtare, nr.47/96.
- Deklarata për eliminimin e diskriminimit ndaj gruas, OKB, Rezoluta 2263 (XX II) datë 7.11.1967
- Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut e OKB-së Kanuni i Lekë Dukagjinit, Rilindja, Prishtinë, 1995
- Kodi Civil i vitit 1929 i Mbretërisë Shqiptare
- Kodi civil Gjerman, 01.01.1900.
- Kodi Civil Austriak, 1811.